

НАУКОВИЙ ВИСНОВОК

**Підготовлений членом Науково-консультативної ради
при Верховному Суді України, доктором юридичних наук,
професором Васильєвої Валентини Антонівни у співавторстві з аспірантом
Гришко Ульяною**

I. Зміст запиту

На виконання звернення Заступника Голови Науково-консультативної ради при Верховному Суді України О. В. Константого проведено науково-правову експертизу щодо норми матеріального права, яка неоднаково застосована судом касаційної інстанції у подібних правовідносинах у справі за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним.

II. При проведенні науково-правової експертизи досліджувалися та використовувалися такі нормативно-правові акти:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року;
2. Цивільно-процесуальний кодекс України №1618-IV від 18 березня 2004 року;
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 року;
4. Закон України №2453-VI від 7 липня 2010 року «Про судоустрій та статус суддів»;
5. Сімейний кодекс України № 2947-III від 10 січня 2002 року;
6. Інструкція про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 03.03.2004 року № 20/5.

III. Документи, надані замовником, які досліджувалися при проведенні експертизи:

- 1) копія ухвали Верховного Суду України від 11 липня 2012 року про відкриття провадження у справі за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним;

2) копія ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25 червня 2012 року про допуск справи за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним до провадження Верховного Суду України.

3) Копія заяви до Верховного суду України про перегляд судових рішень у справі від 12.04.2012 року за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним на підставі неоднакового застосування судами касаційної інстанції одних і тих самих норма матеріального права, що потягло ухвалення різних за змістом рішень у подібних правовідносинах.

4) копія рішення Рівненського міського суду Рівненської області у справі №2-4849 від 25 жовтня 2011 року за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним про відмову у позовних вимогах;

5) копія рішення Апеляційного суду Рівненської області від 22 грудня 2011 року у справі за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним про відхилення апеляційної скарги та залишення рішення Рівненського міського суду без змін;

6) копія касаційної скарги від 10.01.2012 року до Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у справі за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним;

7) копія ухвали Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 09.02.2012 року у справі за позовом Данічкіна Кирила Борисовича, Данічкіної Лариси Володимирівни до

публічного акціонерного товариства «Райффайзен Банк Аваль» про визнання договору поруки нечинним про відмову у відкритті касаційного провадження;

8) копія ухвали Верховного Суду України від 03.06.2008 року у справі №6-10827ск08;

9) копія ухвали Верховного Суду України від 10.08.2010 року у справі №6-20505св10;

10) копія ухвали Вищого спеціалізованого суду України із розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.08.2011 року у справі №6-22533ск11.

IV. Аналіз нормативно-правових актів і наведених документів.

Результати і висновки науково-правової експертизи

Згідно з ст. 553 ЦК України за договором поруки поручитель поручається перед кредитором боржника за виконання ним свого обов'язку. Поручитель відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником. Ст. 547 встановлює, що правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняються у письмовій формі. А недотримання письмової форм має наслідком нікчемність такого правочину. Отже, законодавство передбачає для договору поруки письмову форму, не вимагаючи обов'язкового нотаріального посвідчення такого правочину.

Поручитель несе солідарну із боржником відповідальність у разі порушення ним зобов'язання, забезпеченого порукою (якщо субсидіарну відповідальність не встановлено договором поруки). Відповідно до ч. 2 ст. 554 ЦК України поручитель відповідає перед кредитором у тому ж обсязі, що і боржник, включаючи сплату основного боргу, процентів, неустойки, відшкодування збитків, якщо інше не встановлено договором поруки. Таке зобов'язання є особистим зобов'язанням поручителя.

Щодо особливостей укладення договору поруки одним із подружжя, то Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року №5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» (п. 25) передбачає, що при оспорюванні кредитного

договору чи договору поруки, застави/іпотеки іншим із подружжя, суди повинні виходити із такого:

Положення статті 65 Сімейного кодексу України (далі — СК) щодо порядку розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності

подружжя, регулюють відносини, які стосуються розпорядження майном, що є у спільній сумісній власності подружжя, і не стосуються права одного із подружжя на отримання кредиту, оскільки кредитний договір є правочином щодо отримання у власність грошових коштів.

Порука є способом забезпечення виконання зобов'язання (стаття 553 ЦК), договір поруки не створює обов'язків для будь-яких інших осіб, крім сторін за договором.

Як бачимо, Постанова Пленуму вказує на особистий характер такого зобов'язання, яке виникає із договору поруки, укладеного одним із подружжя. Вказане положення є аргументом відсутності потреби отримання згоди іншого із подружжя на укладення договору поруки.

У той же час, необхідно враховувати встановлену СК України презумпцію правового режиму спільної сумісної власності щодо майна, набутого подружжям за час шлюбу (ч. 2 ст. 60 СК України). Очевидно, що спільна сумісна власність зобов'язує співвласника при укладенні правочинів рахуватися із правами та інтересами іншого співвласника, а в даному випадку, також і з інтересами сім'ї.

Вирішуючи питання про необхідність отримання дозволу іншого із подружжя при укладенні договору поруки, потрібно звернутися до норм СК України. Зокрема, до ст. 65, яка регулює порядок розпорядження майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. У теорії цивільного права під «розпорядженням» розуміють юридично закріплену можливість власника самостійно вирішувати долю щодо майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану та призначення (стор. 199 Сімейний кодекс України : Науково-практичний коментар / За заг. ред. С. Я. Фурси. – К. : Видавець Фурса С. Я. : КНТ, 2008; стор. 637 Цивільне право України. Загальна

частина / під ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової, Р. А. Майданика. – Кн. 1. – К. : Юрінком Інтер, 2010). Саме укладення такого роду договорів потребує взаємної згоди подружжя. Окрім того, отримання згоди іншого із подружжя у письмовій нотаріально посвідченій формі потребує укладення іншим із подружжя договорів, які підлягають нотаріальному посвідченню і (або) державній реєстрації. Очевидно, договір поруки не стосується розпоряджання майном, що є у спільній сумісній власності подружжя, а також не потребує нотаріального посвідчення, оскільки згідно з законом укладається у простій письмовій формі.

Відповідно до п. 44 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 2004 року, письмова нотаріально посвідчена згода іншого із подружжя потрібна при укладенні договорів щодо належного подружжю на праві спільної сумісної власності майна, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також правочинів щодо іншого цінного майна. Договір поруки вказаним критеріям не відповідає і не належить до договорів щодо розпорядження майном, належним подружжю на праві спільної сумісної власності, а тому його укладення не потребує письмової нотаріально посвідченої згоди іншого із подружжя.

Договір поруки спричиняє виникнення особистого зобов'язання одного із подружжя, який виступає поручителем. А згідно із ч. 1 ст. 73 СК України за зобов'язаннями одного із подружжя стягнення може бути накладене лише на його особисте майно і на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, яка виділена йому в натурі. Встановлюючи можливість звернення стягнення на частку одного із подружжя у праві спільної сумісної власності лише за умови, якщо вона була виділена йому в натурі, законодавець таким чином охороняє права другого з подружжя. Укладення договору поруки одним із подружжя без згоди іншого з подружжя, зумовлює те, що останній не зобов'язаний до виконання його умов та на його частку у спільному майні не може бути накладено стягнення.

Встановлена ч. 2 ст. 65 СК України можливість дружини, чоловіка на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за

межі дрібного побутового є правом одного із подружжя, яке може бути реалізоване ним в тому числі на підставі того, що такий договір може суперечити інтересам сім'ї. Позовна вимога щодо визнання договору поруки недійсним у зв'язку із тим, що він суперечить інтересам сім'ї, має бути доведена у судовому порядку. При чому слід враховувати те, що поняття «суперечить інтересам сім'ї» є оціночною категорією, і наявність чи відсутність такого факту встановлюється у кожному конкретному випадку судового розгляду.

Застосовуючи наведені вище положення законодавства та судової практики до справи, що потребує аналізу на предмет неоднаково застосованої норми матеріального права судом (судами) касаційної інстанції слід зробити висновки про таке:

Вимоги Данічкіна К.Б. та Данічкіної Л. В. про визнання договору нечинним, оскільки він нотаріально не посвідчений є безпідставними. Так як ст. 547 ЦК України встановлює, що правочини щодо забезпечення виконання зобов'язання вчиняються у письмовій формі. А недотримання письмової форми має наслідком нікчемність такого правочину. Отже, законодавство передбачає для договору поруки письмову форму, не вимагаючи обов'язкового нотаріального посвідчення такого правочину.

Щодо необхідності отримання письмової згоди Данічкіної Л. В., що обґрунтовується позивачами із посиланням на ст. 65 СК України, то слід зазначити таке. Враховуючи ст. 60 СК України, яка встановлює презумпцію правового режиму спільної сумісної власності щодо майна, набутого подружжям під час шлюбу, слід вказати на те, що спільна сумісна власність зобов'язує співвласника при укладенні правочинів рахуватися із правами та інтересами іншого співвласника, а в даному випадку, також і з інтересами сім'ї.

Проте ст. 65 СК України визначає порядок укладення правочинів щодо розпоряджання майном, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Мова йде про правочини щодо майна шляхом його відчуження іншим особам, зміни його стану та призначення. Також отримання згоди іншого

з подружжя передбачається при укладенні договорів, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації.

Наведене дає підстави стверджувати, що договір поруки, укладений Данічкіним К. Б. не стосується договорів щодо розпорядження майном, яке перебуває у спільній сумісній власності подружжя, а також не потребує нотаріального посвідчення, так як згідно з законом укладається у простій письмовій формі.

Посилання позивачів на те, що Інструкцією про порядок вчинення нотаріальних дій «встановлений обов'язковий порядок отримання спільної згоди подружжя на укладення договору поруки, який, у свою чергу, підлягає обов'язковому нотаріальному посвідченню», є необґрунтованим. Так як згідно із п. 44 Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України від 2004 року, письмова нотаріально посвідчена згода іншого із подружжя потрібна при укладенні договорів щодо належного подружжю на праві спільної сумісної власності майна, які потребують нотаріального посвідчення і (або) державної реєстрації, а також правочинів щодо іншого цінного майна.

Договір поруки, як було уже з'ясовано у викладених вище аргументах, не належить до договорів щодо розпорядження майном, належним подружжю на праві спільної сумісної власності, а тому його укладення не потребує письмової нотаріально посвідченої згоди іншого із подружжя і при його укладенні п. 44 Інструкції не застосовується.

Укладений Данічкіним К.Б. договір поруки відповідно до п. 25 Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 30 березня 2012 року №5 «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» передбачає, що порука є способом забезпечення виконання зобов'язання (стаття 553 ЦК), договір поруки не створює обов'язків для будь-яких інших осіб, крім сторін за договором. Таке зобов'язання є особистим зобов'язанням поручителя. А згідно із ч. 1 ст. 73 СК України за зобов'язаннями одного із подружжя стягнення може бути накладене лише на його особисте майно і на частку у праві спільної сумісної власності подружжя, яка виділена

йому в натурі. Встановлюючи можливість звернення стягнення на частку одного із подружжя у праві спільної сумісної власності лише за умови, якщо вона була виділена йому в натурі, законодавець таким чином охороняє права другого з подружжя. Укладення договору поруки одним із подружжя без згоди іншого з подружжя, зумовлює те, що останній не зобов'язаний до виконання його умов та на його частку у спільному майні не може бути накладено стягнення.

Такий договір поруки, укладений Данічкіним К.Б., може бути визнаний недійсним на підставі звернення Данічкіної Л. В. до суду про визнання його недійсним як такого, що суперечить інтересам сім'ї. Адже ч. 2 ст. 65 СК України встановлює можливість дружини, чоловіка на звернення до суду з позовом про визнання договору недійсним як такого, що укладений другим із подружжя без її, його згоди, якщо цей договір виходить за межі дрібного побутового.

Із поданих заявником копій ухвали Верховного Суду України від 03.06.2008 року у справі №6-10827ск08, ухвали Верховного Суду України від 10.08.2010 року у справі №6-20505св10, ухвали Вищого спеціалізованого суду України із розгляду цивільних і кримінальних справ від 15.08.2011 року у справі №6-22533ск11 відсутня можливість зробити висновок про те, на підставі чого просили позивачі визнати договори поруки недійсними. Однак аналіз ухвали Верховного Суду України від 03.06.2008 року у справі №6-10827ск08 свідчить про те, що такий договір поруки був визнаний недійсним, на підставі того, що в судовому порядку було доведено факт його суперечності інтересам сім'ї.

Стосовно справи за позовом Данічкіного К.Б. та Данічкіної Л. В., слід вказати на те, що відповідно до ч. 3 ст. 6 ЦК України сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Як вбачається із поданих для аналізу матеріалів справи, у договорі поруки №014/53-05/63154-п було передбачено положення, згідно із яким «..дружина згодна з укладенням Поручителем цього Договору. На підтвердження цього дружина Поручителя надасть Кредитору

письмову заяву про таку згоду...» (п. 1.5.3.). Враховуючи те, що в договорі поруки, укладеним Данічкіним К.Б., було безпосередньо передбачено необхідність подання письмової згоди Данічкіною Л. В., то отримання такої згоди є обов'язковим.